

Saliyeva Dilrux Tashkentbayevna

O‘zbekiston Milliy universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti Yurisprudensiya yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligining huquqiy asoslariga bag‘ishlangan. Inson va fuqaro huquqlari. O‘zbekistonda inson va fuqaroning huquqlari, erkinliklari va majburiyatlari tizimi tushunchasi. O‘zbekiston Respublikasida inson va fuqaroning shaxsiy huquqlari va erkinliklari. Inson va fuqaroning siyosiy huquqlari va erkinliklari. O‘zbekiston Respublikasida odamlar va fuqarolarning konstitutsiyaviy majburiyatlari tushuntirildi.

Kalit so‘zlar: shaxs, fuqaro, erkinlik, huquq, shaxs, majburiyat.

Аннотация: данная статья посвящена правовым основам гражданства Республики Узбекистан. Права человека и гражданина. Понятие системы прав, свобод и обязанностей человека и гражданина в Узбекистане. Личные права и свободы человека и гражданина в Республике Узбекистан. Политические права и свободы человека и гражданина. Разъяснены конституционные обязанности людей и граждан в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: человек, гражданин, свобода, право, личность, обязанность.

Abstract: this article is devoted to the legal foundations of citizenship of the Republic of Uzbekistan. Human and civil rights. The concept of the system of human and civil rights, freedoms and duties in Uzbekistan. Personal human and civil rights and freedoms in the Republic of Uzbekistan. Political rights and freedoms of man and citizen. The constitutional duties of people and citizens in the Republic of Uzbekistan have been clarified.

Keywords: man, citizen, freedom, law, personality, duty.

KIRISH

Fuqarolik - shaxsning ma’lum bir davlat bilan doimiy siyosiy va huquqiy aloqada bo’lishini anglatuvchi tushuncha va Konstitutsiya va qonunlarda belgilangan tartibda shaxsning ushbu davlatga doimiy mansubligini, shuningdek, uning ustidan yurisdiksiyani belgilaydi. davlat joriy etiladi, shu bilan inson huquqlari va erkinliklari davlat hokimiyati organlari tomonidan kafolatlanadi, himoya qilish huquqi davlat hududida va davlat tomonidan ta’minlanadi. uning chegaralari, tenglik printsiipi o‘zaro huquq va majburiyatlarda qo‘llaniladi va davlat va jamiyat oldidagi aniq majburiyatlarni bajarish uchun javobgarlikni o‘z ichiga oladi.

Fuqarolik asosiy huquqlar, erkinliklar va majburiyatlarni amalga oshirishning huquqiy shakli yoki asosidir.

Fuqarolik-bu shaxsning ma’lum bir davlatga mansubligi, davlat unga o’z hukmini chiqaradi va unga Konstitutsiyada nazarda tutilgan fuqarolik huquqlari va majburiyatlarini beradi, ushbu davlat ichida va tashqarisida uning huquqlarini himoya qiladi.

Qadim zamonlardan beri fuqarolik tushunchasiga turli xil ma’nolar berilgan va berilgan. Eng qadimgi ma’noda, fuqaro ma’lum bir davlat bilan yaqin aloqada bo’lgan shaxs deb hisoblangan. U bu mamlakatda jamiyat a’zosi. "Fuqaro" atamasi qadimgi Rimda ham qo’llanilgan va asl shaklida u ius civile, ya’ni fuqarolik yoki fuqarolik huquqi shaklida paydo bo’lgan [1].

O’z mavqeiga ko’ra, fuqaro qonunda nazarda tutilgan barcha huquqlardan foydalanadi va zarur majburiyatlarni o’z zimmasiga oladi. Davlat fuqarolarning huquqlarini ta’minlaydi va ularning vazifalarini bajarishini nazorat qiladi. Chet elda bo’lganida, fuqaro o’z mamlakatining ba’zi qonunlariga rioya qiladi va mamlakat unga diplomatik himoya beradi.

Mustaqillik e’lon qilinganidan so’ng, "fuqarolik" atamasi avtoritar rejim ostida "fuqarolik" so’zi o’rniga o’zbek tilida qabul qilindi.

O’zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so’ng, fuqarolik instituti yangi ma’no va mustaqil ahamiyat kasb etdi. Endi fuqarolik bizning davlatchiligimizning muhim va ajralmas belgisidir. U shaxsning davlatga tegishliligini, unga aloqadorligini qonuniy ravishda mustahkamlaydi, shuningdek, davlat o’z hokimiyatini ushbu shaxsga o’tkazadi va Konstitutsiyada mustahkamlangan huquq va majburiyatlarini ta’minlaydi.

O’zbekiston Respublikasi fuqaroligining huquqiy asoslari.

O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 21-moddasida respublika fuqarolarining huquqiy asoslari belgilab berilgan. Unda shunday deyilgan: "yagona fuqarolik butun O’zbekiston Respublikasi hududida o’rnatiladi.

O’zbekiston Respublikasining fuqaroligi, u olingan asosdan qat’i nazar, hamma uchun tengdir

Qoraqalpog’iston Respublikasi fuqarosi ham o’zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi.

Fuqarolikni olish va yo’qotish asoslari va tartibi qonun bilan belgilanadi [2]".

Fuqarolik-bu inson va davlat o’rtasidagi barqaror va doimiy siyosiy-huquqiy aloqa bo’lib, bu ularning o’zaro huquqlari, majburiyatlari va javobgarligini anglatadi. Bunday i munosabatlar inson va fuqaro qadriyatlarini, asosiy huquq va erkinliklarni tan olish va hurmat qilishga asoslangan. Shuni ta’kidlash kerakki, respublikaning konstitutsiyaviy qonunchiligida birinchi marta fuqaro va davlatning o’zaro majburiyatlari printsipi mustahkamlangan. Bu siyosiy tizimning demokratiyasi va populizmining juda muhim ko’rsatkichidir.

Shunday qilib, fuqarolik - bu shaxsning ma’lum bir davlat bilan barqaror, doimiy siyosiy va huquqiy aloqasi. Bu munosabat ularning o’zaro huquqlari va majburiyatlarida namoyon bo’ladi.

Jismoniy shaxsning davlat bilan huquqiy munosabatlari shaxsning ushbu davlatga mansubligi, ya’ni ushbu davlat hududida chet el fuqarosi yoki fuqaroligi bo’lmagan shaxs sifatida yashashi bilan belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi o‘z fuqarolarining huquq va erkinliklarini himoya qiladi, ushbu huquq va erkinliklarni amalga oshirish uchun shart-sharoitlar yaratadi, kafolatlar beradi, bunday huquq va erkinliklar buzilgan taqdirda aybdorlarni tegishli javobgarlikka tortadi.[3]

Fuqarolik-bu shaxsning ma’lum bir davlat qaramog‘ida bo‘lishi, ushbu davlatga mamlakat ichida ham, undan tashqarida ham tegishli bo‘lishi, bu huquqiy hujjatlar bilan tasdiqlangan haqiqatdir [4].

Fuqarolik tushunchasi jamiyatni demokratik, huquqiy davlat tomon rivojlantirishning uzoq yo‘lini bosib o‘tdi.

Bu jamiyatning demokratik rivojlanishidagi katta yutuqlardan biri hisoblanadi. Jamiyat rivojlanishidagi fuqarolikning ijobiy tomoni shundaki, mamlakatda yashovchi har bir shaxsning aniq, aniq sanab o‘tilgan huquqlari, uning jamiyatdagi o‘rni mamlakat Konstitutsiyasida, qonunida yoki maxsus qarorida qayd etilgan va barcha fuqarolar ularga rioya qilishlari va ularga rioya qilishlari shart. Ya’ni, jamiyatda etakchilik, o‘zboshimchalik, zo‘ravonlik va qonunsizlikka o‘rin yo‘q. Chunki bunday harakatlar fuqarolik to‘g‘risidagi qonunga ziddir.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqil rivojlanish yo‘liga qadam qo‘ygandan so‘ng, u o‘z oldiga adolatli fuqarolik jamiyatini shakllantirish va o‘zbek xalqi asrlar davomida orzu qilgan demokratik, huquqiy davlatni barpo etish vazifasini qo‘ydi va qabul qilingan fuqarolik to‘g‘risidagi huquqiy hujjatlarda u insoniyat ruhida ekanligini ko‘rsatdi.

Ushbu qoidalar O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, fuqarolik to‘g‘risidagi qonun, boshqa amaldagi qonunlar, xorijiy davlatlar bilan tuzilgan shartnomalar va bitimlarda tan olingan va qonuniy ravishda mustahkamlangan.

Zamonaviy davrda fuqaro, demokratiya maqomining shakllanishi va rivojlanishi natijasida inson qadr-qimmatining qadr-qimmati kafolatlari kundan-kunga oshib bormoqda. Masalan, siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlarda milliy, diniy, irqiy mansublik tan olinmaydi, faqat uning inson ekanligi g‘oyasi eng yuqori hisoblanadi va Konstitutsiya va huquqiy davlat bu vakillikka xizmat qiladi.

Davlatimiz rahbarining so‘zlariga ko‘ra: "Bugun biz Konstitutsiya, uning ahamiyati va ustuvorlik tamoyillari, shaxsning manfaatlari davlat manfaatlaridan ustun ekanligi, inson, uning huquqlari va erkinliklari va manfaatlari eng yuqori qadriyat ekanligi haqida gapirganda, ularni birlashtirish kerak". Yana bir bor ta’kidlash o‘rinli deb o‘ylayman.

Har bir mamlakat o‘z suverenitetidan kelib chiqib, fuqarolikni olish va yo‘qotish masalalarini mustaqil ravishda tartibga soladi.

Fuqarolik kelib chiqishi (tug‘ilish fuqaroligi), fuqarolikka qabul qilish (fuqarolikka qabul qilish), xalqaro shartnoma va ba’zi hollarda reintegratsiya (tiklash) va mumkin bo‘lgan bo‘ysunish orqali olinadi. Reintegratsiya fuqarolikdan mahrum qilish to‘g‘risidagi noqonuniy qaror bekor qilingan hollarda, bo‘ysunish esa davlatga alohida xizmatlari uchun fuqarolik berilgan taqdirda bo‘lishi mumkin.

O‘zbekiston fuqaroligini olish uchun asoslar qonunning 12-moddasida bayon etilgan bo‘lib, unda shunday deyilgan: “O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligi quyidagi hollarda olinadi:

1. Tug‘ilganda;
2. O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligiga qabul qilish natijasida;
3. O ‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida nazarda tutilgan asoslar bo‘yicha;
4. Qonunda nazarda tutilgan boshqa sabablarga ko‘ra" [6].

Fuqarolikni olishning asosiy usuli shundaki, shaxs tug‘ilish paytida fuqarolikni oladi. Boshqa usullar juda kam uchraydi. Bu tushunarli: aksariyat odamlar tug‘ilish paytida fuqarolikni qabul qilishadi va hayot davomida uni o‘zgartirmaydilar.

Tug‘ilgan fuqarolik xalqaro jamoat huquqida "otalik" deb nomlanadi. Fuqarolikni olishning eng keng tarqalgan usuli bu kelib chiqishi yoki tug‘ilish fuqaroligi. Xalqaro huquqning umume’tirof etilgan me’yorlari va tamoyillariga asoslanib, har bir bola fuqarolik huquqiga ega. 1959-yil bola huquqlari to‘g‘risidagi Deklaratsiyaning 3-printsipi, 1966 yil fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro Paktning 24-moddasi, 3-bandi, 1989 yil bola huquqlari to‘g‘risidagi Konvensiyaning 7-moddasi, 1-bandi mazmuniga muvofiq...paragrafga muvofiq, bola hech qanday holatda fuqaroligi bo‘lmagan shaxsga, ya’ni fuqaroligi bo‘lmagan shaxsga aylanmasligi kerak.

Qarindoshlik ikki tamoyil asosida olinishi mumkin: "qon huquqi" (jus sanguinis) va "tuproq (er) huquqi" (jus soli) va ba’zi hollarda mamlakatlar qonunchiligi aralash tizimni nazarda tutadi.

O‘zbekistonda fuqarolik "Qon huquqi" tamoyili asosida belgilanadi. Bunday holda, bolaning fuqaroligi ota-onasining fuqaroligi bilan belgilanadi va tug‘ilgan joyiga bog‘liq emas.

Qonunning 14-moddasida onasi yoki otasi O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lgan bolalarning fuqaroligi masalasi ham ko‘rib chiqiladi, ya’ni: "Ota-onalarning fuqaroligi boshqacha, ulardan biri bola tug‘ilganda. O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lgan quyidagi hollarda O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi:

- Agar u O‘zbekiston Respublikasi hududida tug‘ilgan bo‘lsa;
- agar u O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida tug‘ilgan bo‘lsa va uning ota-onasi yoki ulardan biri o ‘zbekiston Respublikasida doimiy yashash joyiga ega bo‘lsa.

Agar ota-onalar turli fuqarolikka ega bo‘lsa va ulardan biri bola tug‘ilganda O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lsa, agar o’sha paytda ota-onalar O‘zbekistondan tashqarida doimiy yashash joyiga ega bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida tug‘ilgan bolaning fuqaroligi ota-onalarning yozma kelishuvi bilan belgilanadi.

Agar bola tug‘ilganda ota-onalardan biri O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lsa, ikkinchisi fuqaroligi bo‘lmagan shaxs bo‘lsa yoki bola tug‘ilgan joyidan qat’iy nazar noma’lum bo‘lsa, u O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi.

Agar onasi fuqaro bo‘lmagan bolaning otasi aniqlansa va u O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi bo‘lsa, 14 yoshgacha bo‘lgan bola tug‘ilgan joyidan qat’i nazar, O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi.

Qonunning 16-moddasida ota-onasi noma’lum bo‘lgan bolalarning fuqaroligi masalalari ko‘rib chiqiladi. Unda shunday deyilgan: "ota-onasi noma’lum va O‘zbekiston hududida yashovchi bola O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi".

Shuningdek, qonunda (15-modda) fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarning farzandlari tomonidan O‘zbekiston Respublikasi fuqaroligini olish masalasi hal qilindi. Unda: "O‘zbekiston Respublikasi hududida O‘zbekiston Respublikasida doimiy yashash joyiga ega bo‘lgan fuqaroligi bo‘lmagan shaxsdan tug‘ilgan bola O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi hisoblanadi" deb ko‘rsatilgan.

Inson huquqlari va fuqarolik huquqlari

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi o‘zining ikkinchi bo‘limida, dunyoning boshqa konstitutsiyalari singari, inson va fuqaroning asosiy huquqlari va majburiyatlari to‘g‘risidagi muhim qoidalarni mustahkamlaydi.

Konstitutsiyaviy huquqlar, erkinliklar va majburiyatlarning o‘ziga xos xususiyati shundaki, qonun chiqaruvchi hokimiyat Konstitutsiyada, shuningdek qonunlar va qonunosti hujjatlaridagi asosiy huquqlar, erkinliklar va majburiyatlarni mustahkamlaydi, shu bilan birga ularning asosida vujudga keladigan lotin huquqlari, erkinliklari va majburiyatlarini belgilaydi, bu ularning mazmunini keng tushuntirishga imkon beradi.

Inson huquqlari va erkinliklari har bir shaxsga taalluqlidir va fuqarolarning huquqlari va erkinliklari faqat ushbu mamlakat fuqaroligiga ega bo‘lganlarga tegishli.

Fuqarolarning huquqlari va erkinliklari, fuqaroligidan qat’i nazar, har bir shaxsga tegishli bo‘lgan inson huquqlari va erkinliklari bilan aralashmasligi kerak.

Misol tariqasida, biz 1789-yildagi Frantsiya inson va fuqaro huquqlari deklaratsiyasidan parcha keltiramiz, u insonning tabiiy va ajralmas huquqlarini belgilab bergan va hanuzgacha amal qiladi: "Barcha odamlar erkin va teng huquqlarda tug‘iladi va qoladi shunday qilib, ijtimoiy farqlar faqat ko‘pchilikning umumiy manfaatlariga asoslanishi mumkin.

XULOSA

Har qanday davlat Ittifoqining maqsadi insonning ajralmas va tabiiy huquqlarini ta’minlashdir. Bularga erkinlik, mulkka egalik qilish, xavfsizlik va zulm va qiynoqlarga qarshilik ko‘rsatish kiradi.

Erkinlik-bu boshqalarga zarar bermasdan har qanday narsani qilish qobiliyatidir. Shuning uchun har bir insonga tabiiy huquqlarni amalga oshirish chegaralari faqat jamiyatning boshqa a’zolariga bir xil huquqlarni ta’minlash sohasi bilan cheklanishi mumkin. Bu cheklovlar faqat qonun bilan belgilanadi."

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga sharhlar. T. O‘zbekiston. 2023
2. Tinchlik konstitutsiyalari T. Adliya 2001 yil
3. Konstitutsiyaning 1-7-Moddalari. Ichki ishlar vazirligi akademiyasi. 1998 yil
4. Evropada xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining gumanitar mezonlar bo‘yicha hujjatlari. Ikkinchi nashr. T. 2005 yil. O ‘zbekiston Respublikasi inson huquqlari bo’ yicha milliy markazi. Mas’ul muharrir Prof. A. Saidov.
5. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. O‘zbekiston Respublikasi va inson huquqlari bo‘yicha xalqaro shartnomalar. T. Adolat. 2002.
6. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktga fakultativ protokol. O‘zbekiston Respublikasi va inson huquqlari bo‘yicha xalqaro shartnomalar. T. Adolat. 2002.
7. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. O‘zbekiston Respublikasi va inson huquqlari bo‘yicha xalqaro shartnomalar. T. Adolat. 2002.